

СЛОВЫ

СЛОВЫ

Андрэй Хадановіч

...ці не прыйшоў час і нам зноўку
крытычна паглядзець на сябе
і пасмяяцца са сваёй недарэчнасці?..

«...Сваёй задачаю лічу разбурэнне стэрэатыпаў...»

З Андрэем Хадановічам гутарыць Ганна Кісьліцына

*— Творчасць — гэта, так ці інакш, спроба сама-
ідэнтыфікацыі асобы. Як бы ты сёньня вызначыў
сваё месца ў жыцьці і, у прыватнасці, у
беларускай культурнай прасторы?*

— Я назваў бы сябе ўцекачом і парушальнікам межаў.
І ня толькі як перакладчык, бо для гэтых людзей пару-
шэнне мяжы звычайнай, прафесійной рэч. Я маю наў-
вече выйсьце літаратара па-за межы традыцыйнай у
нас сферы існаванья беларускага слова. Гэта выйсьце
з адвечнага кола наяўных у нашай паэзіі тэмаў, з
сілавога поля прывычнага ўзынёслага пафасу,
раз्�вітанье з гранічнай сур'ёзнасцю, уласцівай
нашай «высокай» паэзіі, спроба зъмяніць спрыкрэлья
ўжо інтанацыі паэтычнага аповеду з даміноўнымі нотамі

смутку, меланхоліі, пакрыўджанастьці, скаргаў, уцёкі ад штампаў, што даўно дыскрэдышавалі сябе, аднак дагэтуль прадукуюцца нашымі «культурнымі героямі» ў неймавернай колькасці. Гэта ўжо літаратура, якая навучылася крытычна глядзець на сябе самую, якой уласцівая іронія, і – больш за тое – самаіронія.

Ёсьць сёньня ў становішчы нашага літаратара нешта недарэчнае і трагічнае адначасова. Няма таямніцы, беларушчына ў нас загнаная ў вельмі вузкія рамкі, што нават дало падставу Сакрату Яновічу назваць Беларусь «рэзервацыяй». Фактычна беларускія слова існуюць адно дзеля таго, каб абслугоўваць сама сябе. Вось жа, літаратар, як і кожны носібіт беларускай мовы, мае да выбару некалькі стратэгіяў паводзінай. Можна абмежаваць свае белмоўныя контакты вузкім колам аднадумцаў, а таксама разылічваць на іх жа як на чытачоў сваіх тэкстаў, згаджаючыся тым самым на непаўнавартаснае існаваныне гэткіх сабе зуброў у вальеры (прабачце за магчымыя алюзіі). Можна нешта рабіць для парушэння межаў гэтай вальеры – не баючыся падацца недарэчнымі і незразумелымі, звязтатацца да (хехе!) іншамоўных чытачоў і суразмоўнікаў, бачачы ў іх патэнцыйных хайрусьнікаў і спажыўцоў беларускай культуры. Я абраў для сябе гэты другі варыянт – уцёкі з вальеры, дыялог паўзьверх межаў рэзервацыі.

– Каму, па твойму, сёньня можа быць цікавы такі дыялог? Якім ты схільны бачыць свайго чытача?

– Я намаляваў сабе такую ўяўную карціну (магчыма, яна ня мае нічога супольнага з рэальнасцю). Мой сёньняшні «ідэальны» чытач, найхутчэй, высакалобы інтэлектуал, схільны да снабізму. Ён выхаваны ў расейскамоўнай культуры і, магчыма, пакуль ведае беларускую адно пасіўна. Мабыць, яшчэ ўчора ён у палоне сваіх стэрэатыпаў грэбаваў беларускім словам, бо лічыў нашу мову неразвітаю, а літаратуру нецікаю, несучаснаю і нееўрапейскаю. Разбурэньне такіх вось стэрэатыпаў я і лічу сваёй съціплай задачаю. Сёньня такі чытач зробіць у сваім антыбеларускім снабізме выключэныне для мяне, грэшнага, заўтра пазнаёміцца з дзясяткамі цікавых, сучасных і «еўрапейскіх» беларускіх аўтараў, якіх, выяўляеца, праста ня ведаў, пазаўтра зробіцца чалавекам нашай культуры.

– Паэт, перакладчык, выкладчык замежнай літаратуры... Нават такі спрэчны від мастацкай творчасці як перформанс ты не абышоў сваёй увагай. Ці ня блытаешся сам у сваіх інастасіях?

– Блытаюся. Асабліва здымачы слухаўку тэлефону і спрабуючы съцяміць, які канкрэтна Андрэй Хадановіч патрэбны. Ці гэта студэнты тэлефануюць выкладчыку, спрабуючы перанесьці выклад на зручнейшы час? Ці супрацоўніца «Беларускай энцыклапедыі» вярэдзіць сумленьне, нагадваючы пра пару-тройку абязаных і дагэтуль ненапісаных артыкулаў? Ці ўсё нашмат прыемней, і сакратарка «Нашай Нівы» з заўсёднай ветласцю запрашае завітаць па ганарап?

Калі гаварыць трохі сур'ёзней, ніякага асаблівага падзяленьня на іпастасі я тут ня бачу. Ці ж не займаецца выкладчык французскай літаратуры тымі самымі ўцёкамі з вальеры, калі уваходзіць ва ўніверсітэцкую аўдыторию да студэнтаў небеларускай сьпецыялізацыі і замест чаканай імі, звычайнай расейскай мовы выкладаныя прапануе беларускую? Калі прэзентуе свае беларускія пераклады замежных твораў, якія дагэтуль чыталіся ў найлепшым выпадку па-расейску, а найхутчэй – не чыталіся наогул? Некалі, ужо пішучы вершы і выкладаючы замежную паэзію, я задаў сабе заканамернае пытаньне: чаму не паяднаць гэтыя два віды дзеянасьці ў вершаваным перакладзе?

Што ж да такога «спрэчнага» віду мастацтва, як перформанс, дык ніякі ён ня спрэчны, а такі самы людскі, як усе астатнія віды. Іншая рэч, што сам я ў якасьці перформера – досьць спрэчны, каб не сказаць «сумнеўны», від. На сёняня я толькі аднойчы ўдзельнічаў у перформансе, хоць быў у захапленыні ад гэтага досьведу. 25 сакавіка 2001 году мастак Алесь Пушкін запрасіў мяне ўзяць удзел у ягоным «Перформансе вясны і каханья». На сцэне стаяў човен, а ў ім мясціліся паэт, съпявачка і сам Пушкін, які веславаў па сцэне вяслом-шуфлём, заграбаючи па падлозе партытуры съпявачкі і тэксты паэта. Мозгам мастацкай акцыі быў Алесь Пушкін, а я праста выконваў ролю паэта і, па вялікім рахунку, нічым не адрозніваўся ад іншых складовых кампазіцыі – ад чаўна, вясла-шуфлі ці раскіданых па сцэне тэкстаў. Так што мяркую сама, ці лічыць мяне пасъля гэтага паўнацэнным перформерам.

– Наколькі ў тваёй уласна-паэтычнай практицы прыдаецца волыт перакладу?

– Прываецца надзвычай. Апрача таго, што пераклад – гэта свайго роду літаратурная майстэрня, найкаштоўнейшая школа паэтычнага рамяства, ён яшчэ задае ту ю неабходную мастацкую планку, апускацца ніжэй ад якой – праста сорамна. Уяві сабе, да прыкладу, такую крытычную рэпліку: «І гэта перакладчык Бадлера напісаў такое дурноцьце?!» Пасля такога толькі павесіцца.

З іншага боку, у нас чамусьці павялося лічыць паэтычны пераклад нейкім непаўнавартасным жанрам, ва ўсякім разе – жанрам, ніжэйшым ад уласна паэзii. (Маўляў, сапраўдная паэзія – рэч наперад неперакладальная, таму і высільвацца асабліва на варта.) Ідывізізм нейкі выходзіць: паэт бярэцца перакладаць сусьветна вядомага класіка, і класік гэты ў перакладзе выходзіць горшым ад арыгінальных вершаў самога паэта! Выяўляеца, што большасьць твораў Байрана, Гейне альбо Міцкевіча па-беларуску гучаць горш ад Петруся Броўкі ці каго іншага. На маю думку, съвяты абавязак добрага паэта-перакладчыка – скочыць у паэтычным перакладзе «вышэй уласнай галавы», карыстаючыся геніяльным арыгіналам, як трамплінам. І толькі такі аўтар можа лічыцца прафесійным перакладчыкам паэзii, а ня праста паэтам, які вольным часам яшчэ і перакладам бавіцца.

– Многім, у тым ліку і мне, здаецца, што сучасная ўрапейская паэзія суцэльна «верлібрываная». Ты ж, пераважна, застаешся верным традыцыйнай версіфікацыі. Твая адданасць рыфме і рытму выклікае павагу і зьдзіўленыне... Гэта прынцыповая творчая пазіцыя?

– Не «пераважна», як ты кажаш, а абсолютна. У мяне праста няма тэкстаў, якія ня мелі б рэгулярнай рытмічнай арганізацыі, а тыя нешматлікія спробы, дзе няма рыфмаў, – стылізацыі пад антычную паэзію, што ня ведала такога «варварства», як рыфмаваныне. Ня мне меркаваць пра «павагу і зьдзіўленыне», у мяне асабіста гэтая тэндэнцыя выклікае жах. Яшчэ большы жах гэта выклікае ў перакладчыкаў. Добра, калі маеш дачыненьне з украінцамі, што таксама збольшага шануюць традыцыйнае вершаскладаныне. А што рабіць з заходнім съветам, які амаль канчаткова адмовіўся ад гэтай паэтычнай аздобы і праста развучыўся рыфмаваць?

Разам з тым, я ня бачу ў беларускай паэзii аб'ектыўных падставаў дзеля татальнага пераходу на верлібр. На заходзе гэта адбылося ад вычарпанасці магчымасцяў класічнай версіфікацыі. Мовы там збольшага аналітычныя, няма гнуткай сістэмы канчаткаў, як у нас. Нерухомы націск, фіксаваны ў некаторых мовах на апошнім альбо перадапошнім складзе, таксама абмяжоўвае магчымасці рыфмавальніка. Невялікі набор

магчымых рыфмаў, іх частая паўтаральнасць робіць такую паэзію банальнаю, штампаванаю. (Хаця і тут магчымыя выняткі з правілаў: так, у сучаснай польскай паэзіі, пакуль іншыя аўтары пераходзілі з традыцыйных вершаў на верлібры, такі бліскучы паэт і перакладчык, як Станіслаў Бараньчак, наадварот, перайшоў ад «ранніх» верлібраў да рыфмаваных твораў, і робіць з рыфмамі праудзівія цуды.) Але ж нашая паэзія яшчэ досыць маладая і версіфікацыяна навычарпаная, а патэнцыял беларускай мовы для аматара рыфмаў амаль што неабмежаваны. Таму я веру, што беларускі канон традыцыйнай, рыфмаванай лірыкі яшчэ да канца не складзены, і будзе надалей папаўняцца, як ён папаўняецца сёньня.

Што ж да масавай зъявы верлібру ў нашых маладых аўтараў, мне думaeцца, што яго сапраўдная прычына – ня столькі імкненіне быць сучасным, колькі съляпое съледваньне заходнія паэтычныя модзе плюс жаданьне як мага хутчэй «перакласціся» на як мага большую колькасць замежных моваў. Аднак, калі ўзяць творы якога-небудзь напраўду цікавага верлібрysta, раптам высьвятляеца, што яны перакладальныя яшчэ менш ад традыцыйнай паэзіі. Так, творчасць мэтра беларускай паэзіі Алеся Разанава ня сталася больш перакладальнаю з яго пераходам да нетрадыцыйных, свабодных ад рэгулярнага рытуму і рыфмаў жанраў.

– Часопіс «ARCHE» на сваіх старонках прадставіў цябе як «паэтычнае адкрыццце 1998». З той пары мінуў не адзін год, а твая папулярнасць па-ранейшаму можа быць вызначаная як «шырокі вядомы ў вузкіх колах». І гэта нягледзячы на тое, што пішаш ты, на мой погляд, і лепш, і больш, чым астатнія літаратурная «порасцьль». Чаго не хапае для славы, як ты думаеш?

– Не могу сказаць, што пытаньне славы мне зусім не абыходзіць – гэта было б паталогіяй: літаратуру ўласцівая пэўная пыхлівасць, пэўная манія велічы, калі хочаш. Аднак ёсьць для мяне рэчы, значна істотнейшыя за маю літаратурную вядомасць ці невядомасць. Як кожнаму падлетку хочацца быць каханым, кожны малады літаратар прагнে гучнай славы. Аднак мінае пэўны час і прыходзіць разуменіне, што быць каханым – гэта яшчэ ня ўсё: трэба яшчэ ўмець кахаць самому, умець адказаць на пачуцьцё. Тое самае і з славаю: найгоршэ – не яе адсутнасць, а выпадковая, незаслужаная вядомасць, сітуацыя, калі ты ў цэнтры ўвагі, калі ловяць кожнае тваё слова, а табе, па сутнасці, няма чаго сказаць. Так, я вельмі рады, што час, калі ў мяне пачалі браць першыя інтэрв'ю, супаў з часам, калі ў галаве зъявіліся першыя цікавыя думкі, а першая цікавасць з боку замежных перакладчыкаў супала з напісаньнем першых вершаў, якія мне (прынамсі – пакуль) падабаюцца.

Чаго мне рэальна не стае як паэту? У маіх тэкстах выразны ўхіл у бок рацыянальнага, а не эмацыйнага. У мяне амаль няма мілоснай лірыкі, няма відоchnай сэнтыментальнасці, разлічанай на чульлівага, спагадлівага чытача. Мне згадваецца адзін сімпатычны літаратурны персанаж – Бэлы Рыцар з «Алісы ў Залюстроў» Льюіса Кэрала. Ён абяцае герайні съпець ёй сумную песеньку, якая выклікае рыданьні ва ўсіх, што яе слухаюць. І пяе... тыповы ўзор ангельскага нонсэнсу, адзін з найсъмяшнейшых тэкстаў ва ўсёй кэралаўскай книзе. Аліса, натуральна ж, не зарыдала. Вось жа, я па добраму зайдзрошчу аўтарам, здольным расчуліць сваіх чытачоў (чытачак!), выклікаць у іх сълёзы. Але мая стыхія – іншая, і мае чытачы-слушачы ў найлепшым выпадку рагочуць. Што ж, як казаў, здаецца, Гофман, трэба рабіць толькі тое нямногае, што напраўду ўмееш, але рабіць з усіх сілаў.

– Сёньняшніе маладое пакаленіне – твае пераважна равеснікі – здаецца мне пакаленінем аўтыстаў, якія ня хочуць ці ня могуць вы-

караскаца з шарупіны ўласных проблем. Гэта пакаленъне, якое прынцыпова жыве з заплюшчанымі вачыма. Якія ў цябе стасункі з маладой літаратурай?

— Пасылья такога крытычнага азначэння хто ж захоча мець нешта супольнае з маладым пакаленънем?! Але набяруся мужнасьці: з маладой літаратурай у мяне цудоўныя стасункі. Я з прыемнасцю чытаю кожны новы тэкст Міхася Баярына (вось толькі рэдка яны зьяўляюцца, баярынскія новыя тэксты!), з няменшаю прыемнасцю двойчы друкаваўся ў выдаваным ім часопісе «Nihil». З задавальненнем кантактую з некаторымі постбумбамлітаўцамі, якія пару разоў запрашалі мяне ў свае «паплечнікі» і з якімі я разам выступаў. Мне блізкая эсэістыка Юрася Барысевіча, проза Ільлі Сіна і Альгерда Бахарэвіча, многія вершы Віктара Жыбуля, Вальжыны Морт, Джэці. А з Сержам Мінскевічам мы нават суаўтары: мы разам з ім стварылі наш альтэрнатыўны проект дзяржаўнага гімну Беларусі з назваю «Бел-чырвона-белы вожык-патрыёт».

— Ці мусіць сучасная літаратура — пры ўсёй яе тыпалагічнай герметычнасці — усё-ткі рэагаваць на жыцьцё з усімі яго правамі?

— А якое «жыцьцё» ты маеш наўвеце? Рэальнасць у кожную эпоху асэнсоўвалася па-рознаму: то як прырода, то як чалавече грамадства, то як суб'ек-тыўная рэальнасць — унутраны съвет чалавека, сфера псіхікі. Адпаведна і мастацства — кожнага разу мяняла сферу рэчаіснасці, на якую рэагавала. Да таго ж, было зробленая істотнае адкрыцьцё: мы ўспрымаєм рэальнасць не наўпрост, а праз прызму створанай чалавекам культуры. Паміж мастаком і натурай — процьма карцінаў, пісаных з гэтай натуры да яго. Паміж паэтам і жыцьцём, на якое ён нібыта рэагуе, — неймаверная колькасць тэкстаў, створаных раней. Творца апынаеца ў досыць замкнёной сферы зробленага да сябе, праз якую ўспрымае не толькі гісторыю, але і сучаснасць. А пасылья зьяўляюцца розныя віртуальныя рэальнасці і канчаткова ўсё заблытваюць. Так, жаночыя прывабнасці суседкі па лесьвічнай клетцы могуць нагадваць мне фрагмент карціны італьянскага мастака эпохі Адраджэння, але самой суседцы казаць пра гэта ня варта, бо для яе імя мастака — гэта імя чарапашкі з вядомага мультсерыялу. У такой сітуацыі пачынаеш сумнявацца ў існаваныні якой-колечы «сапраўднай», першаснай рэальнасці. Можна ўспрымаць такое становішча як трагедыю, а можна — як вясёлую гульню з сваімі правіламі, якія не такія ўжо і складаныя, пагатоў ты сам жа іх і ўдасканальваеш, пішучы пра «мадоннаў пэндзлю чарапашак-ніндзя». Сённяшні съвет плюралістычны: хочаш Сікстынскую мадону — сузірай, хочаш тую, якая амерыканская поп-зорка, — калі ласка, хочаш вытворчасці «чарапашак-ніндзя» — ласкава запрашаем! А калі такая «мадонна» выявіцца яшчэ і «партызанскаю», мы абеларусім усю карціну. Часцяком мне здаецца, што ў нашай сівядомасці ёсьць непраходныя бар'еры, якія аддзяляюць беларускія рэаліі ад усяго, што мы ведаем пра іншы съвет. Ці ня час іх пераадольваць? Чаму б, да прыкладу, ня ўжыць звароту «яснавальможны Пане», адрасуючы яго старажытнагрэцкаму бóstву Пану? Чаму б Юр'ю Гагарыну не ляцець у космас з апошнім радком міцкевічайскіх «Акерманскіх стэпаў» на вуснах: «Паехалі! Ніхто ня кліча». Чаму б французкаму Марату, што гіне ў ваннай, ня мець прозвішча Казей? Такія гульні шчыра мяне забаўляюць, да таго ж, ці ня ёсьць яны аптымальнаю формай рэакцыі на нашую звышускладненую рэчаіснасць?

— Ужо ня раз чула і казала сама, што беларусы — нацыя лімітрофаў. Гэтаі фармулёўкаі добра апраўдваць і скразны песімізм

нацыянальной літаратуры. На яе тле твая творчасць выглядае нездарова-вясёлай. Гэта ў цябе аптымізм ці істэрыка?

– А калі скажу, што істэрыка, няўжо паверыш? Не дачакаецся! Кажуць, што песіміст – гэта добра інфармаваны аптыміст. Мабыць, свайго часу мяне дрэнна інфармавалі. Напрыклад, прызнаюся шчыра, я ня ведаю, хто такія гэтыя твае «лімітрофы» і ў якіх стасунках гэтая загадковая «нацыя» з беларусамі. Затое з пэўнасцю магу сказаць, што беларуская літаратура складалася ня толькі з «скразнога песімізму». Усім нам вядома, што ля вытоку беларускамоўнага пісьменства былі бурлескавыя паэмы «Энеіда навыварат» і «Тарас на Парнасе» з іх жыццязлобствам і нястрымнай весялосцю. А гумар Дуніна-Марцінкевіча? Іншая рэч, што традыцыі гэтыя былі глыбока занядбаныя і патрабуюць сваёй рэанімацыі. Не ўсё ж скардзіцца на долю? Разумны чалавек звычайна шукае прычыны сваіх няшчасцяў у сабе самім. Ці не прыйшоў час і нам зноўку крытычна паглядзець на сябе і пасъмяцца са сваёй недарэчнасці? Яшчэ класік марксізму казалі, што, калі заканчваецца тая ці іншая гістарычная эпоха, тое, што некалі пачыналася трагедыяй, яшчэ раз пайтараеца ў выглядзе фарсу, каб чалавецтва весела разъвітвалася з сваім мінулым. Ці не здаецца табе, што мы так і не пахавалі належным чынам нябожчыцу-эпоху?

– Маладую літаратуру, асабліва тую, якая можа быць акрэсленая як постмадэрновая, часта абвінавачваюць у страце гуманістычных ідэалаў. Як ты думаеш, ці спалучаеца гуманізм з іроніяй, гульнёй, філалагічным вышуканствам?

– Яшчэ як спалучаеца! Наш гуманізм наогул спалучаеца з усім, што рухаеца. Здаецца, мы з табою абодва любім вядомую літаратурную показку пра тое, як два расейскія паэты, Глазкоў і Захадэр, спрачаліся, хто з іх большы гуманіст. Пераможца прапанаваў такі «гуманістычны» перл:

Никто не любит мандавошек,
А мне их жалко, бедных крошек.

Я згадаў гэты анекдот не для того, каб скампраметаваць тут гуманізм. Гэтае з посьпехам зрабілі да мяне. Зрабілі тыя, што дэклараравалі сваю прыналежнасць да вялікіх гуманістычных традыцыяў і адначасова «штампавалі» гранічна нецікавыя, мастацкі бездапаможныя творы. Ужо сама тваё пытаньне, сам факт, што гуманізм можна супрацьпаставіць «іроніі, гульні, філалагічнаму вышуканству», досьць красамоўны. Што ж ён тады такое? Съмяротная сур'ённасць? Адсутнасць усякай філалагічнай вышуканасці? Нешта грувасткае і пазбаўлене гульнёвай гнуткасці і рухавасці? Навошта тады патрэбная такая літаратура? Акрамя таго, усё пералічанае вышэй – гэта літаратурныя прыёмы, аўтарскія сродкі дасягнуць сваёй мэты. Гуманізм жа, па азначэныні, ня можа быць прыёмам. Ён датычыць зъместу, а не формы. Ён ніякі ня сродак, хутчэй ужо мэта, гэта съветапогляд аўтара, сукупнасць яго ідэалаў і г.д. Чым высокія гуманістычныя ідэалы могуць супярэчыць, скажам, філалагічнай вышуканасці іх мастацкай рэалізацыі ў творы, я ня ведаю. А гуманізм як апраўданьне нуднасці, нечытэльнасці твору, лабавога маралізаторства, ад якога хіліць у сон, – гэта, перапрашаю, антыгуманна!

– Мне падабаеца лапідарная харектарыстыка, дадзеная І.Бродскім папярэдній эпосе: «Адносіны з прасторай засноўваліся на шырыні кроку». На твой постмадэрністычны погляд, сучасны чалавек і прастора – у якіх яны стасунках?

– На сёньняня стасункі паміж прасторамі і чалавекам залежаць ад ступені нашай камп'ютарызаванасці і колькасці даступных нам замежных моваў.

Лістуючыся праз электронную пошту і пераадольваючы пры гэтым моўныя бар'еры, ты можаш пачувацца ў цэнтры сусьвету. Некалькі хвілінаў часу і некалькі націснутых клавішаў пераадольваюць вялізарную прастору. (Што праўда, такая элементарная, здавалася б, рэч, як патримаць у руках даўгачаканы ліст, становіцца раскошай, але гэта ўжо іншая праблема.) Неадукаваны ж чалавек па-ранейшаму застаецца жыхаром правінцыйнай краіны, геаграфічна і культурна аддаленай ад Еўропы і съвету.

— *У тваіх вершах процьма яўных і ўяўных – пабудаваных выключна на прасадычным падабенстве – цытатау. На сёньня ты, напэўна, адзіны беларускі літаратар, чыя паэзія можа быць з поўным на тое правам вызначана як цэнтонная. Чаго больш у гэтай «цытатнасьці» – павагі да папярэднікаў-сучаснікаў ці даніны сучаснай літаратурнай модзе?*

— У тым і рэч, што першае і другое знаходзяцца ў раўнавазе. Прынамсі, я імкнуся да гарманічнай раўнавагі паміж традыцыяю, якая атрымлівае сваю даніну пашаны, і сучаснай манераю пісьма, якой я таксама спрабую карыстацца. На маю думку, галоўная бяда нашай маладой літаратуры – у залішнім разрыве з традыцыяй (ці то беларускай, ці то сусьветнай літаратуры – неістотна). Гэтага не адбылося, да прыкладу, у нашых суседзяў-украінцаў. Ці не таму паэты «Бу-Ба-Бу» значна больш вядомыя ва Украіне, чым, скажам, любы «бумбамлітавец» – у нас.

Для мяне цытата ў творы не абавязкова мае парадыйныя харектар і выражает жаданье пакліць з аўкету цытаваньня. Хутчэй я зьбіраю калекцыю ўласных сімпатыяў, чапляючы на своеасаблівую «дошку пашаны» выявы-цытаты Гамера, Данте, Шэкспіра, Бадлера, Малармэ, некаторых расейскіх аўтараў – побач з беларускімі класікамі і сучаснікамі. Я разумею, што без іх маёй «пісаніне» шэлег цана. Безумоўна, гэта і пэўнае выпрабаваньне для чытача. Так, да прыкладу, маё «Куртуазна-макабрычнае пасланьне» не адчытаць без знаёмства (прынамсі, павярхоўнага) з вершамі Блока – і Дранько-Майсюка. А адзін з маіх апошніх на сёньня тэкстай – «ладарожжа» – вымагае ад чытача знаёмства з аднайменным вершам Бадлера і параю твораў Мандэльштама.

Аднак я ня стаў бы называць сябе аўтарам цэнтонной паэзіі. Цэнтон – гэта, калі я не памыляюся, тэкст, цалкам збудаваны з фрагментаў чужой творчасці, адных суцэльніх цытатаў. Такім эксперыментамі я амаль што не займаўся – Бог літаваў! Я імкнуся не злоўжываць цытатамі, не пераходзіць у іх пэўнай колькаснай меры – пара-тройка на верш, а таксама цытаваць тое, што мусіць быць вядомым больш-менш адукаванаму чытачу. Дарэчы, цэнтон – зусім не вынаходніцтва постмадэрнізму. Такім гульнямі бавіліся «вучоныя» паэты познай антычнасьці і сярэднявечча, ваганты, паэты Адраджэння і г.д. Адзіны вядомы мне беларускі «цэнтаніст» – гэта гарадзенец Юрась Пацюпа. Так, адзін з сваіх «Юрлівых санетаў» ён сканструяваў з чатырнаццаці радкоў розных беларускіх паэтаў – і нават сыпісачак першакрыніцаў да санета далучыў – на ўсякі выпадак, а раптам цытаты ня будуць пазнавацца! Тут мы выходзім на галоўную небяспеку, якая існуе для «цытатнай» паэзіі. Цытаты мусіць пазнавацца, прынамсі, значнаю часткай чытачоў, інакш паўнацэннага дыялогу паміж аўтарам і спажыўцом тэксту не атрымаеца.

— *Ня думаю, што існуе дасстатковая многа асобаў, здольных расчытаць усе твае паэтычныя «тайнапісы». Ты арыентуешся на высокаадукаванага чытача, для якога веданьне, прынамсі, некалькіх еўрапейскіх моваў – норма. Аднак такіх можна палічиць па пальцах...*

Што, увогуле, рабіць з чытачом – апускацца да яго ўзроўню ці падцягваць да сябе?

– Па-першае, ня бачу, чым веданье замежных моваў дапаможа чытчу маіх тэкстаў – здаецца, тэксты гэтыя пішуцца мною па-беларуску. А мае перакладчыцкія спробы, наадварот, пакліканыя дапамагчы менавіта тым, хто ня ведае замежных моваў. Бо калі можаш чытаць шэдэўры ў арыгінале, на халеру табе яшчэ патрэбны нейкі перакладчык? Па-другое, мае апошняя тэксты падаюцца мне спробаю як мага больш пашырыць кола сваіх чытачоў. Гэта і зварот да такога жанру, як лімерыкі – такія сабе інтэлектуальныя дрындушкі, якімі я захапляюся апошнім часам. (Прыемна, што яны знайшли водгук у чытачоў, пра што съведчыць і зьяўлененне ў друку лімерыкаў, напісаных іншымі аўтарамі, і першыя спробы перакласці на беларускую класіка гэтага жанру Эдварда Ліра.) Гэта і мае апошняя тэксты, дзе я спрабую рэагаваць на сёньняшня нашыя рэаліі, на тыя пытанні, што, здаецца, хвалююць цяпер кожнага. Па-трэцяе, дзіўная назіраецца заканамернасць: як толькі мы трохі «нахапаліся» адукаванаасці – адразу ж пачынаем лічыць іншых дурнейшымі, цямнейшымі ад сябе. А гэта зусім не абавязкова так. Я ведаю шмат людзей, абазнаных у замежных мовах нашмат лепш за мяне; я ўпэўнены, што існуе безыліч асобаў, чый IQ ня меншы, а падчас – нашмат вышэйшы ад майго. Да іх ня трэба апускацца, іх ня трэба да сябе падцягваць, як ты кажаш. Каб жа яшчэ самому адпавядзіць іхным запатрабаванням, якія могуць быць колькі заўгодна высокімі! Іншая рэч, што далёка ня ўсе гэтыя чытачы ўцягнутыя пакуль у вельмі абмежаванае сёньня поле нашай культуры. За такіх патэнцыйных спажыўцуў беларускай літаратуры яшчэ трэба пазмагацца. А калі будзе сфармаванае такое кола патрабавальных, вымоглівых спажыўцуў культуры, тады і самой культуры не застанецца нічога, як зъмяніцца да лепшага.

– Што ты думаеш пра стратэгію мастацкай творчасці? Ці патрэбна яна? Ці ёсьць на Беларусі пісьменнікі, для якіх гэтае паняцце актуальнае?

– Стратэгія творчасці, вядома ж, патрэбная, як і любая разумная мэтаскіраванаасць у любой дзейнаасці. Хаця часцяком найлепшыя мастацкія творы зъяўляюцца на съвет спонтанна і як бы незалежна ад нашых намераў і намаганняў, тады як запішняе думаныне пра тое, як і для каго трэба пісаць, можа толькі пашкодзіць аўтару. Для сёньняшняй, постмадэрнісцкай літаратуры, думаецца, галоўным пытаннем стратэгіі застаецца тое, як уцягнуць у сваю арбіту найбольшую колькасць самых розных чытачоў, як пераадолець раскол літаратуры (і, адпаведна, публікі) на элітарную і масавую. Мадэрнісцкі бунт супраць масавай культуры, здаецца, сябе вычарпаў. Сёньняшні чытач не адчувае сябе больш абавязаным пераадольваць цяжкасці, якія навязвае яму аўтар, мае права адкінуць ад сябе незразумелую кніжку, не камплексуючы ад уласной дурноты, як было некалі, а, наадварот, – абвесціці дурнем аўтара, які ня здолеў яму спадабацца. Вось жа, як пабудаваць літаратурны твор на некалькіх інтэлектуальных узроўнях, так, каб кожны з іх адпавядзі запатрабаванням пэўнага кола чытачоў, і кожны чытач, у выніку, атрымліваў бы ад твору тое, чаго чакаў і на што спадзяваўся, і ўсе заставаліся б задаволеныя? У беларускай літаратуры на гэта зъвяртаў увагу яшчэ Караткевіч, калі ствараў свае «нібыта дэтэктывы». Мяркуючы па ўсім, не абыякавыя да гэтага пытання такія пісьменнікі, як Адам Глобус і Юры Станкевіч (вельмі розныя што да ўсяго астатніга), бо абодва ўмеюць трymaць у напружаныні свайго чытача. Варта адзначыць і такія творы, як «Заўсёды съветла каля турэмных муроў» альбо «Здані і пачвары Беларусі», што шчасліва сумяш-

чаюць інтэлектуальныя прэтэнзіі з уменьнем падабацца – і ня толькі рафінаванаму чытчу.

– *Ты выглядаеш вялікім і мяккім – як надзымуты алімпійскі мішка, што лунаў некалі над трывунамі Лужнікоў... Куды ж падзяеца агрэсія, якой падазрона ня бачна ў тваёй творчасці?*

– Спадзяюся, што парабонаньне з мішкам – гэта не запрашэньяне вяртатаца «ў свой казачны лес»? (Менавіта так свайго часу разъвіталіся з «гаспадаром» маскоўскай алімпіяды.) Натуральна, у кожным чалавеку ёсьць свой Алімпійскі Мішка і свая Баба-Яга, якая супраць. Важна, каб апошняя атрымлівала права голасу не часьцей, чым гэта жыцьцёва неабходна. Навакольныя рэаліі проста правакуюць чалавека на адмоўныя эмоцыі, але ж агрэсія, азлобленасць, нянавісць, на маю думку, не найлепшы матэрыял дзеля таго, каб стварыць нешта па-мастаку вартое. Дый рознай «чарнухі» ўжо панапісвалі ўдосталь да мяне. Аднак падчас у мяне ўсё-ткі назіраецца гэткі «сіндром Высоцкага», калі надта ўжо карцінь апавесці пра тое, чаго ня любіш. Прыкладам можна лічыць мой цыкл «альбы і сірвенты». Абодва слова, з якіх складаецца назва, – гэта сярэднявечныя жанры паэзіі правансальскіх трубадураў, і калі «альба» – жанр мілоснай лірыкі, дык «сірвента» – гатунак палітычны, падчас востра сатырычны, у якім паэты ахвотна пляжылі тое, што ненавідзелі. Найвядомейшы з аўтараў сірвентаў, трубадур Берtrand дэ Борн, быў нават пакараны вялікім Данте ў «Боскай камедыі» за сваю залішнюю агрэсіўнасць і ваяўнічасць – дэ Борну адцялі голаў, і ён мусіў наsicь яе з сабою пад пахаю. Я таксама стварыў некалькі сірвентаў, якія наважыўся прапанаваць чытчам, хоць... алімпійскі мішка з адцятаю галавой пад пахаю – гэта тэма для асобнага інтэрв'ю.

Андрэй Хадановіч

Геніюс у лодцы

сонечныя кларнэты

калі ўгары музыка ўзяў падсвіечнік
і музыка становіцца съятлом
і блізарукі мэламан-сланечнік
у промні занураеца чалом

сыляпое нешта захрыпіць у сферах
і вось яно патроху загуло
музычны мудрагелісты куфэрак
катрынка што іграе нам съятло

па-над прасторай вусьцішнай і брыдкай
стралою праз цямрэчу й цішыню
яно съпявает падарожнай ніткай
высокай траекторыяй агню

але страла губляе наканечнік
і ападае вайстрыём тупым

і ўсё
адно разгублены сланечнік
разгойдваецца флюгерам съляпым

* * *

час перайсьці ад словаў да явы
раяць курцы і матацыклісты
толькі прыходзіць сон мой яскравы
зыркія словаў ў золак імглісты

ён наплывае нібы знадворку
покуль чуйную ў вадах і хібах
распачынае зыліва гаворку
першыя краплі граюць на шыбах

дэсантавацца ў сярэдзіну зылівы
высыніўши словаў выславіць сон
кінуўши вонкі ў горад дажджлівы
свой параплаў парашут парасон

недзе на біржах падаюць баксы
недзе на ладан дыхае ўсама
менскаю зылівай дыхаюць таксы
мокрыя таксы
й таксісты
таксама

толькі ўмыкнеш электронны папірус
вецер ляціць шалапутны і файны
як найнавейшы кампьютарны вірус
кружыць над местам усе твае файлы

марна шукаеш маркі й канверты
марна чакаеш паслуг інтэрнэту
сеціва ўрыўкі лятуць у паветры
пазачарговае бабіна лета

съпелячы словаў смачныя сълівы
дыхаеш воляй пад рэбрамі коле
дыхаеш зылівай дурань шчаслівы
мроячы не прачынацца ніколі

* * *

проста сакавік галавакружны
проста за каўнер цячэ з галін
проста ручай красуні лужыны

капяжы цяпло адрэналін

з думкаю што ўсё яшчэ ўваскрэсьне
усур'ёз надоўга дый ушчэнт
передвесье рыфмаю да песні
коціца з паданьняў і легенд

нізкавока мружыцца пад сонцам
мармытаць няўсямныя радкі
дурнавата шчэрыцца на соцыюм
на жыцьцё што прэ ўва ўсе бакі

як праудзівы сакавіцкі вісус
з рыльца каштаваць дабро і зло
на закуску мець марцовы віскас
каб на скразьняку не павяло

за хвіліну вышаптаць у прозе
ўсё чаго не вышаптаў у друк
і не разважаць на паўдарозе:
добрая намеры – роўны брук!
радавацца сонечнаму дыску
а найболей месяцу ўначы
напаткаць самотную нудыстку
і нарадзіцца з хвалъ дапамагчы

запытанацца ў дзеўкі: не халодна
жыць у беларускі рамазан?
і захутаць не ў туманы лондана –
хочь у растуманы партызан

жэстам элініста-эрудыта
запрасіць сяброўку на віно
і назваць па-наску афрадыты –
рэдкае крывіцкае мяно

быў ты ўчора проста адмарозак
сёньня растапіла ледавік
пазнаеш па кроках нецьвярозых
проста радасцьць проста сакавік

сны літаратара

Уладзімеру Арлову

засынаючы мозг нараджае пачвар
выбухае відзежамі кратэр

хто тут съпіць і каго бачаць тварам у твар
чжуан цзы
матылёк
імператар

каб вы зналі з якога прабачце лайна
нараджаеца гэтае съмецьце
але часам паэт перапіўшы віна
занатоўвае сны на дасьвецьці

што паробіш калі на апошняй мяжы
рэчаіснасьці й соннай відзежы
зноўку мрояцца коткі багоўкі бамжы
і князёўны часьцей без адзежы

мент з ментолавым пахам
яго паханы
ды зялёны гамункул у колбе
чорна-белыя сны й каляровыя сны
з гукавою сыштэмай «долбі»
літаратар маньяк бо шануе ману
але часам дзівак навярзе з бадуну
ён калісьці паверый у мудрасць адну
Бог захоўвае ўсё¹
сны і слова
і паўзуць на съятло з недасынёнаага сну
хадановічы файны арловы

геніос у лодцы

трэйція содні палюем на *genius loci*
менскаю зълівай любуемся ў ілюмінатар
тры мудрагелі на жоўтай падводнай лодцы
лепей захоплены катэр чым схоплены катар

клёвыя малъцы гарачыя менскія парні
бы ў герметычную скрынку скаarbonку шкатулку
разам загнаныя ў нетры падводнай кавярні
вонкі насоў не высоўваюць
просяць прытулку

у парцалянавы слоік хаваецца слонік
покуль вада не сягнула вяршыня камоды
моцныя выразы моўчкі хаваем у слоўнік
у непагоду прыязнасьць вяртаеца ў моду

проста чакаць дэгустуючы слова й напоі

слухаць навіны ды ўважна сачыць за паводкай
катэр ці катар дарэчы або рабое
мабыць усё-ткі ў глыбіні падводнаю лодкай

аэбука морзэ вадой захлынаецца морскай
долу зрынаецца неба съякаочы рынай
звабленае марадзёрскаю мараю дзёрзкай
съвет праглынуць і тваёй закусіць субмарынай

міжземнаморскае дзіва каралавы ёлуп
будзеш вякі вандраваць пад вадой аўтастопам
на гарадзкой тэлевежы ўскудлачаны голуб
устурбаваны чарговым сусьеветным патопам

* * *

з нетрывалягага даху сарвала скалечаны
шыфер
і на досьвітку ў сон нацякло па калена вады
і пайночны алень у заходніх суседзяў «рэніфэр»
па съяжынах съядомасьці прэ невядома куды

гэты жарт не дагнаць не спыніць не стрымаць без
паўлітра
восьмы год адукцыя зранку гудзе ў галаве
падступіла рака і дазваньня размыла палітру
й акварэльная фарба паволі з вадою плыве

санітары ракі не ўпалююць лернейскую выйдру
на паверхні затокі ўначы адлюструеца дом
я знайду гэты дом і на ганку тваім ногі вытру
каб назаўтра за плыняю зноў бестурботным
плытом

пералётным калумбам ня вырвацца ў страчаны
вырай
і мураш-самурай заблукае ў чужой барадзе
высакоснай тугой герайчнай сізіфавай грай
гэта лета завісла й нікуды ніхто не ідзе

будзе ўсё як калісьці хоць лупу да вока наблізьце
пералётныя летнія зоры на ўскраіне сну
раўнадзенства па восені лічыць апалае лісьце
і зіма ў мацюгальнік завеі гукае вясну

• • • • • • • • • • • • • • • •